

עורכים: עידו יהל, טלי טוני מרקו

כרך 13, גיליון מס' 3, 29 באוקטובר 2023

"רצח הציונים מוצדק": אחרי הגינויים לדאע"ש,

שיח ערבי אוהד ל"דאעשיזציה" של המאס

תום שרון*

ימיו האחרונים של ארגון המדינה האסלאמית (דאע"ש), בהם ניהלו פעיליו קרבות עיקשים מול כוחות הקואליציה הבינלאומית במעוזו האחרון בעיירה באע"ז שבסוריה במרץ 2019, התאפיינו בניצנים של שינוי מגמה בשיח התקשורתי הערבי כלפי הארגון. אחרי שנים בהן התאפיין השיח בטון שלילי חד-גוני מובהק וכמעט מוחלט בגנות דאע"ש, נמהלו ביטויי החשש מגלגולו הבא ומעתיד פעיליו בנימה של תמיכה והזדהות עם הארגון. הביקורת הערבית על ממדי ההרס שהמיטה המערכה הצבאית במעוזי דאע"ש, הדהוד נרטיב ההתקרבות של משפחות ויתומי פעיליו שרוכזו במחנות טרור בסוריה ובעיראק, והלעג למבצע האמריקני שהוביל לחיסולו של מנהיג הארגון אבו בכר אל-בעידאדי, המחישו את מה שנדמה היה כבלתי אפשרי חמש שנים קודם לכן, אז רעדו דפי היומונים הערביים מקריאות הזעזוע והשבר, נוכח מסעות הכיבושים הרצחניים והאכזריים של דאע"ש בסוריה ובעיראק.¹

בחלוף שלוש שנים מתבוסת דאע"ש, הלכה והקצינה המגמה התקשורתית, רובה התבטאה ביומונים ערביים מובילים המאופיינים בקו סיקור האוהד תנועות אסלאמיסטיות, ולרוב ממומנים על ידי

* ד"ר תום שרון הוא בוגר בית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב, המתמחה במחקר מגמות בתקשורת הערבית. עבודת המחקר שפרסם בהנחיית פרופ' מאיר ליטבק ניתחה השוואתית את הפולמוס במאמרי דעה ופרשנות בכלי תקשורת ערביים מובילים ביחס לתנועות אסלאם פוליטי ורדיקלי במזרח התיכון - אל-קאעדה, האחים המוסלמים ודאע"ש.

¹ על הפולמוס בתקשורת הערבית סביב עלייתו ונפילתו של דאע"ש ראו ב: תום שרון, **הפולמוס בעיתונות הערבית על אתגרי האסלאם הפוליטי במזרח התיכון, 2011 – 2016**. עבודת גמר לתואר דוקטור לפילוסופיה באוניברסיטת תל אביב, 2022.

קטר. במאמרי דעה ופרשנות ניתן היה למצוא ביטויי אהדה לגל הטרור שהכה בישראל בחודש מרץ 2022, שהחזיק בקווי אפיון דומים לפיגועי יחידים שביצעו פעילי דאע"ש במזרח התיכון וברחבי העולם, דוגמת פיגוע הירי שביצעה חוליה ערבית-ישראלית המזוהה עם דאע"ש בעיר חדרה (27 במרץ 2022).² בשנה החולפת ניתן היה להצביע על המשך מגמת ההזדהות בתקשורת, בין אם במאמרי תמיכה במחבל שביצע את הטבח בערב שבת בבית הכנסת בשכונת נווה יעקב בירושלים (27 בינואר 2023), בו נרצחו שבעה ישראלים; ובין אם במאמרי תמיכה בגל פיגועי הירי שביצעו מפגעים בודדים בישראל בקיץ האחרון.³ זאת, במקביל לתהליך ה"דאעשיזציה" שעברה מכונת התעמולה של חמאס, בדמות פרסומים של סרטוני תעמולה קשים לצפייה, המנחים כיצד לרצוח בתכליתיות אזרחים יהודים וישראלים (המתועדים בהם בסממנים אנטישמיים אופייניים) במקומות ציבוריים – בדקירות, בשיסוף גרונות וברי. ⁴

בימים שלאחר מתקפת הטרור הקשה שביצע חמאס בדרום, במסגרתה נידונה בהרחבה ההשוואה למעשי דאע"ש, ניתן להצביע על הקצנה נוספת בשיח התקשורתי הערבי. הן בסיקור האירועים והן בעשרות רבות של מאמרי דעה ופרשנות ניתן למצוא רטוריקות, נרטיבים ותיאורים, המבטאים תמיכה, הצדקה והזדהות מובהקים עם המבצע: מהגדרת מתקפת הטרור כ"פעולת התנגדות לגיטימית" וביטויי לעג ושמחה לאיד על "ה-11 בספטמבר של ישראל",⁵ דרך הפצת שקרים סביב פרטי המבצע של חמאס ודחיית העדויות הישראליות מהתופת,⁶ וכלה בפריסת כתבי הגנה ונימוקים מפורטים המצדיקים מפורשות את המבצע⁷ והפרקטיקה האכזרית בה מומשה מתקפת הטרור.

את הרטוריקה החריפה מפרוץ המלחמה מובילים, גם הפעם, כלי תקשורת קטריים או כאלה הנחשבים כמקורבים למשטר הקטרי, וכן יומונים המוכרים בקו הסיקור העוין את ישראל והמערב

² ראו למשל: "ח'מס דלאלת ח'ילפ עמלאית אל-ח'צירה ובא'ר אל-סבע" [חמש תובנות מהפעולות בחדרה ובבאר שבע], אל-קדס אל-ערבי, 28 במרץ 2022; עבד אל-חלים קנדיל, "יד אל-מקאומה אל-עליא" [ידה העליונה של ההתנגדות], אל-קדס אל-ערבי, 1 באפריל 2022; "אנשי תקשורת ואישי ציבור בקטר משבחים את פיגועי הטרור בישראל ואת מבצעייהם", סקירת מכון MEMRI, 31 במרץ 2022.

³ ראו למשל: מחמד עיאש, "עמלית חירת עלקס... ואל-דלאלת אל-מהמה" [הפעולה של חירת עלקס... והמשמעויות החשובות], אל-קדס אל-ערבי, 30 בינואר 2023; עבד אל-בארי עטואן, "למאד'א ג'אא'ית עמלית אל-ח'ליל אל-פד'איה אל-יום מחיתלפה ענ סאבקתהא?" [מדוע פעולת ההקרבה בחברון היום שונה מקודמותיה?], ראי אל-יום, 21 באוגוסט 2023.

⁴ ראו סקירת מרכז המידע למודיעין ולטרור: "תכני הסתה ועידוד ביצוע פיגועים בסדרת הטלוויזיה של חמאס במהלך חודש רמז'אן", 1 במאי 2023.

⁵ ראו למשל: תופיק רבאחי, "11 סבתמבר אל-אסראאילי" [11 בספטמבר הישראלי], אל-קדס אל-ערבי, 9 באוקטובר 2023; סלים עזוז, "אמנ אסראאיל פי מהיב אל-ריח" [ביטחון ישראל נידף ברוח], Arabi21, 9 באוקטובר 2023.

⁶ ראו למשל: עדנאן נצאר, "עזה' הדיא אואן אל-שד... אל-כידב אל-אמריכי עיטאא' וקח ללכד'ב אל-אסראאילי" [עזה – זוהי העת להירתם... השקר האמריקני – חיפוי חצוף לשקר הישראלי], ראי אל-יום, 14 באוקטובר 2023.

⁷ ראו למשל: מתינא עבדאללה, "חינ תתחדתי פלסטין באל-לעיה אלתי יפהמהא אל-עאלם" [כשפלסטין מדברת את השפה שהעולם מבין], אל-קדס אל-ערבי, 9 באוקטובר 2023; ג'ימאל תקי, "אנפג'ר עי'ב למ יא'תי מנ פראעי" [התפוצצות זעם שאינה באה משום מקום], אל-קדס אל-ערבי, 16 באוקטובר 2023; "טופאן אל-אקצא': עודת אל-קציה אל-פלסטיניה אלא צדארת אלח'ריטה" ["מבול אל-אקצא'... שובה של הסוגיה הפלסטינית למרכז המפה], אל-קדס אל-ערבי, 9 באוקטובר 2023; "ח'מסונ עאמאנ יום: חרב אל-עבור אל-פלסטיניה" [50 שנה ויום: מלחמת הצליחה הפלסטינית], אל-קדס אל-ערבי, 8 באוקטובר 2023.

– ונחשבים לבעלי תפוצה וחשיפה משמעותיות ברחבי העולם הערבי. כאן יש לציין כי באותם כלי תקשורת ניתן היה למצוא את הגינויים החריפים ביותר לזוועות דאע"ש בימי שיאו, ומעבר לכך – הם נטלו חלק במערכה התקשורתית הנרחבת שתיארה את פחדם של הערבים מהארגון, וכן את חשבון הנפש לו קראו עיתונאים מובילים לעשות, בתהייה "מה השתבש באסלאם וכיצד הוא יצר את 'מפלצת דאע"ש"?⁸ את הגינויים החריפים מחליפים כעת – נוכח הפגיעה ביהודים וישראלים – ביטויי תמיכה מפורשים באותם מעשים רצחניים ממש, שבוצעו כלפי אוכלוסיה אזרחית, ושתועדו כחלק מתפיסת "הגיהאד ההוליוודי" שמאפיינת את מפעל ההפקה של דאע"ש.

הסיבה המרכזית להקצנת המגמה התקשורתית היא המלחמה עליה הכריזה ישראל נגד חמאס. התגובה הישראלית הנרחבת ברצועה העליונה מהשיח התקשורתי הערבי כמעט לחלוטין את העיסוק בסיבה המרכזית לאותה תגובה, והציבה מיד משוואה המעניקה משקל רב פי כמה למעשים הישראליים – ולא למתקפת הטרור. זו גם נשענת על אסטרטגיות פולמוס וכלים רטוריים מוכרים מעולמות השיח התקשורתי הערבי, ביחסו לסכסוך הישראלי-פלסטיני – כמו שימוש במונחים והשוואות מתקופת השואה וביקורת קשה ונוקבת על הקהילה הבינלאומית ומדינות המערב בגין תמיכתן הבלתי-מסתייגת דווקא בישראל. וכך, מודגשות בשיח התקשורתי בימים אלו ההאשמות כלפי ישראל, ולא כלפי חמאס: פגיעה באזרחים חפים מפשע, רצח ילדים, ביצוע "נכבה שנייה" בתושבי הרצועה ו"ניצול ההזדמנות" שנפלה לידי ישראל למימוש תוכנית המגירה עליה חלמה במשך שנים – לכבוש מחדש את הרצועה ולגרש רבבות פלסטינים מבתיהם.⁹

כמה מהמאמרים הבולטים המאפיינים מגמה תקשורתית זו, מהללים את מתכנני ומבצעי מתקפת החמאס, קוראים להגדיל לעשות ולנצל את "המפלה הישראלית" לפגיעות נוספות בישראל ומנמקים מדוע רצח ציונים הוא מעשה מוצדק. כך למשל, העיתונאי המרוקני עבד אל-סלאם בנעיס

⁸ השיח התקשורתי בגנות דאע"ש התאפיין ברובו בתחושות הפחד, התסכול וחוסר האונים מהטרור והשיטתיות שבמעשי הרצח והאלימות של פעיליו. אלו העלו בקרב כותבים ערבים נכונות רבה ללקיחת אחריות על מה שכינו "מחדלי הערבים האחראים לעליית הארגון", בהצבעה על מה שתיארו כ"כישלון דתי-תרבותי-חברתי-ערכי" שאפשר את המשך קיומו והתפתחותו של רעיון האסלאם הקיצוני. היבט זה של השיח היה חלק מהשיח הרחב יותר בכלי תקשורת ערביים מובילים באותה התקופה, שאפיין את הלך הרוח השלילי, רווי התסכול והייאוש מגורל הערבים, נוכח תוצאותיהם של אירועי המחאה במזרח התיכון. על כך ראו למשל: אסעד אל-בצרי, "דאעש למ יחדם אל-מדנ פקט בל הדמ אל-אמל אל-עראקי" [דאעש לא השמיד רק את הערים, כי אם את התקווה העיראקית], אל-ערב, 14 באוגוסט 2016; איאד אל-דלימי, "דאעש תדמר אל-תורה אל-עראקיה בתהגיר אל-מסיחיני" [דאעש השמיד את המהפיכה העיראקית בגירוש הנוצרים], אל-ערבי אל-ג'דיד, 21 ביולי 2014;

"[Jordanian Newspaper Editor: Arab Countries Will Continue To Dream Of Canadian-Style Democracy, But Their Grim Reality Is Not Expected To Change](#)", MEMRI Special Dispatch, December 7, 2015.

⁹ ראו למשל: עאישה בלחאג', "מנ איקטי אל-נאזיה יא צפיה?" [מי העיר את הנאצים?], אל-ערבי אל-ג'דיד, 13 באוקטובר 2023; ג'מאנה פרחאת, "אבאדת עיזה ומערכת אל-צורה" [השמדת עזה והמערכת התדמיתית], אל-ערבי אל-ג'דיד, 13 באוקטובר 2023; תוראן קשלאקגי, "אל-צהאינה ואל-אמבריאליונ ואכאד'בהמ" [הציונים, האימפריאליזם ושקריהם], אל-קדס אל-ערבי, 12 באוקטובר 2023; אסאמה אבו ארשיד, "ציוא' בידן אל-אחיציר לארתכאב גיראא'מ אבאדה פי עיזה" [האור הירוק של בידן לביצוע פשעי השמדה בעזה], אל-ערבי אל-ג'דיד, 13 באוקטובר 2023; "אצטפאפ ערבי חדד מע אסראא'יל ומוקפ ערבי רכיכ" [התלכדות מערבית חד משמעית עם ישראל ועמדה ערבית רפה], אל-קדס אל-ערבי, 12 באוקטובר 2023.

קרא להעניק למחמד דף דרגות מרשל – הגבוהות ביותר בצבאות רבים בעולם, על התכנון והביצוע של המבצע;¹⁰ העיתונאי הפלסטיני ח'אלד שחאם טען כי המבצע הוליד את הימים הטובים ביותר שידעו הערבים בדור הנוכחי;¹¹ הכותבת הירדנית סנדס אל-קסי, טענה כי "ההתנגדות הפלסטינית הפיחה חיים ברוחם של הערבים כולם, כשניפצה את אגדת העליונות הישראלית";¹² ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו תואר כ"חיה פצועה" - כמטאפורה לישראל כולה שלאחר המתקפה;¹³ והעיתונאית לילא עמאשה נימקה מדוע נדרש לרצוח ציונים – נשים, ילדים, קשישים ובעלי מוגבלויות: "הם אינם בני אדם", כתבה והוסיפה - "הציוני הוא רובוט המתוכנת לתקוף אותנו. הוא נולד ומת כרוצח, לכן לא צריך להתחשב בו".¹⁴

גם בבואם של כמה מהכותבים לעסוק בעצם ההשוואה בין דאע"ש לחמאס, בולטים מאוד ניסיונותיהם להתחמק ממהות ההשוואה ו"לגלגל אחריות". העיתונאי מוחמד אבו רמאן טען, למשל, שעצם ההשוואה שנעשתית בתקשורת המערבית בין חמאס לדאע"ש מלבה רגשות זעם בקרב מיליוני התומכים בתנועה הפלסטינית, ובד בבד מתעלמת מהתגובה הישראלית בעזה. על כן, מבקש אבו רמאן שאיש לא יתהה במערב "מדוע שונאים אותו";¹⁵ העיתונאי העיראקי צאדק אל-טאאי השווה דווקא בין מעשיה של ישראל – ולא של חמאס - למעשי דאע"ש וטען כי "הפלסטינים אינם טרוריסטים, וישראל היא לא הקורבן";¹⁶ והעיתונאי פארוק יוסוף טען כי ההאשמות של ישראל בדבר עריפת ראשים במתקפת הטרור של חמאס הינן שקריות, ובמקביל האשים את האמריקנים על כך שלא עשו דבר כדי להתמודד עם תופעת "הראשים הערופים" בעיראק של שנות המלחמה הראשונות אחרי 11 בספטמבר.¹⁷ אסטרטגיית פולמוס זו הייתה רווחת בשיח התקשורתי הערבי בימי השיא של דאע"ש, וזכתה לביקורת באותן השנים בטענה להתחמקות מדיון עומק ענייני בנסיבות שהולידו ארגונים לנהוג באלימות שכזו בשם האסלאם.

רשת **אל-ג'זירה** הקטריית, שרבות ידוע על קשריה ההדוקים עם הנהגת חמאס, מובילה גם בימי המלחמה בסיקור האוהד לתנועה, תוך ניצול התפשטותה במרחבי הרשתות החברתיות. תחנת הלוויין, הנחשבת למותג התקשורת מהמשפיעים והעשירים בעולם, הקימה ערוצי תוכן מגוונים

¹⁰ עבד אל-סלאם בנעיס, "אל-קאא'ד מחמד אל-ציף אהל אל-לקב מארשאל" [המפקד מחמד אל-ציף בעל דרגת המרשל], **ראי אל-יום**, 10 באוקטובר 2023.

¹¹ ח'אלד שחאם, "איאם חיר מנ אלף שהר.. למאד'א אנתקלנא אלא עצר ג'דיד!" [ימים טובים יותר מאלף חודשים.. מדוע עברו לעידן חדש?], **ראי אל-יום**, 10 באוקטובר 2023.

¹² סנדס אל-קסי, "עוזה אל-עוזה... מקברת אלעוזה!" [עוזה הגיבורה... בית הקברות של הפולשים], **ראי אל-יום**, 13 באוקטובר 2023.

¹³ סהיל כיואן, "אל-וחש אל-ג'ריח" [החיה הפצועה], **אל-קדס אל-ערבי**, 11 באוקטובר 2023.

¹⁴ לילא עמאשא, "אל-כאד'בונ יחאצ'רונ באל-אנסאניה.. בפצאחה!" [השקרנים מטיפים על אנושיות.. בלשון צחה!], **אל-עוזה**, 10 באוקטובר 2023.

¹⁵ מחמד אבו רמאן, "פי יתצניע' סרדית דאעש" [ייצור הנרטיב של דאע"ש], **אל-ערבי אל-ג'דיד**, 15 באוקטובר 2023.

¹⁶ צאדק אל-טאאי, "תינאאית' חמאס-דאעש' ואל-תצ'ליל אל-אעלאמי אל-אסראאילי" [חמאס-דאעש וההונאה התקשורתית הישראלית], **אל-קדס אל-ערבי**, 22 באוקטובר 2023.

¹⁷ פארוק יוסוף, "סר אל-ראוס אל-מקטועה" [סודם של הראשים הערופים], **אל-ערב**, 17 באוקטובר 2023.

המגויסים בימים אלו גם הם למערכת ההסתה התקשורתית נגד ישראל, מהדהדים את תוצאות מתקפת חמאס ומשדרים צילומים וחומרי וידאו אותנטיים ממנה.¹⁸ לא בכדי זכו מנהלי התחנה בתום מבצע "שומר החומות" באות הוקרה מיוחד מחמאס על הסיקור האוהד.¹⁹ צריך לציין גם את חלקה של התחנה בקמפיין התקשורת הנרחב של חמאס שנועד לדחות את ההאשמות בדבר פגיעה באזרחים ובשבויים ובהשוואתה לדאע"ש. **אל-ג'זירה** היא שפרסמה את קטעי הווידאו שנועדו להלבין את פעילי התנועה בהצגתם כ"מתייחסים באופן הגון לשבויים", והיא שקיימה את הראיון הבלעדי עם בכיר חמאס צאלח אל-עארורי, בו הוא התנער מהשוואת התנועה לדאע"ש, טען כי דווקא המערב הוא שהוליד אידיאולוגיות קיצוניות ושהמתקפה בבסיסה כוונה אך ורק לאוגדת עזה – ולא ליישובי העוטף.²⁰

לצד מגמת התמיכה במתקפת חמאס, יש להצביע על מספר הולך וגדל של מאמרים והתייחסויות בגנות המתקפה, בכלי תקשורת סעודיים ממלכתיים או ערביים פרו-סעודיים.²¹ בית המלוכה מוביל לצד מצרים את המאמצים למיגור שלוחות האחים המוסלמים ברחבי המזרח התיכון, בין אם במדינות ובין אם במדיום התקשורת-תודעתי ונזעק בכל אירוע טרור משמעותי המתרחש באזור. הוא מגייס מיידיית את מערכי ההסברה המגוונים והמשומנים במטרה להדוף כל ניסיון לשוב ולהטיח בו את ההאשמות המוכרות בדבר אחריותה ההיסטורית של סעודיה לעליית תנועות האסלאם הרדיקליות, והיותה "הרחם האידיאולוגית" של תנועת הג'האד הגלובלי. מספר מאמרים בכלי תקשורת סעודיים תיארו את מתקפת חמאס כ"ביטוי למרד באסלאם" וטענו לאחריות איראנית לפעולה,²² ואולם גם בכלי התקשורת הסעודיים הולכת וגוברת הביקורת החריפה על ישראל ותגובתה בחלוף הימים מפרוץ המלחמה.²³

מאמר בולט אחד, שפרסם העיתונאי הסעודי טארק אל-חמיד ביומן **אל-שרק אל-אוסט**, ראה במתקפת חמאס הוכחה לכך ש"הערבים לא למדו דבר מאירועי 11 בספטמבר".²⁴ הוא מזכיר מאוד

¹⁸ בהקשר זה ראוי לציין את חלקם של ערוצי התוכן **מידאן** ו-**AJ+** השייכים ל**אל-ג'זירה** ופועלים ברשת החברתית X (לשעבר **טוויטר**). ראו למשל: "**מואקפ מסאנדה ללמקאומה פי עיזה עבר ענהא אל-שארע אל-ערבי לכאמירא AJ+ ערבי**" [עמדות תמיכה בהתנגדות בעזה שמביע הרחוב הערבי בפני מצלמות AJ+], 10 באוקטובר 2023; "**עילאפ עיזה... צניעת אל-אחתלאל וציד סהל ללמקאומה!**" [עוטף עזה.. מעשה ישראלי וציד קל להתנגדות], 9 באוקטובר 2023.
¹⁹ "**חמאס תכרמ אל-ג'זירה פי עיזה ותשיד בתעיטיתהא למערכת סיף אל-קדס**" [חמאס מעניקה כבוד לאל-ג'זירה בעזה ומשבחת את הסיקור התקשורת של מבצע "שומר חומות"], **אתר חמאס הרשמי**, 8 ביוני 2021.
²⁰ "**אל-עארורי לג'זירה: להדיה אל-אסבאב אטלקאן יטופאן אל-אקצא**" [אל-עארורי לאל-ג'זירה: אלו הסיבות בגינן יצאנו למבצע 'מבול אל-אקצא'], **אל-ג'זירה**, 12 באוקטובר 2023.
²¹ ראו סקירת מכון MEMRI בכותרת: "**עיתונאים סעודים: חמאס מבצעת 'מעשי זועה' וממיטה אסונות על העם הפלסטיני בשירותה של איראן, כדי לסכל את מאמצי השלום**", 18 באוקטובר 2023.
²² ראו למשל: פהד אל-שקיראן, "**מעיאמרת 'חמאס'.. אל-סיף אל-חדידי בוגיה יטופאן אל-אקצא**" [ההרפתקה של חמאס.. 'חרבות הברזל' מול 'מבול אל-אקצא'], **אל-שרק אל-אוסט**, 12 באוקטובר 2023.
²³ ראו למשל: צדקה פאציל, "**אנהמ אל-וחוש אל-מג'רמונ. אעדאא אל-אנסאניה**" [הם בהמות פושעות.. אויבי האנושות], **עכאט**, 22 באוקטובר 2023; עבדאללה אל-עתיבי, "**עיזה בינ אל-טילמ ואל-תעאטפ אל-מסתחק**" [עזה בין העושק להזדהות ההכרחית], **אל-שרק אל-אוסט**, 23 באוקטובר 2023.
²⁴ טארק אל-חמיד, "**אנתצר ללפלסטייני.. ואהזמ אלמתרפני**" [סייע לפלסטינים... והביס את הקיצונים], **אל-שרק אל-אוסט**, 15 באוקטובר 2023.

במאפייניו מאמר דומה שפרסם העיתונאי הסורי האשם צאלח באותו היום, בשיאם של מסעות הכיבושים האלימים של דאע"ש בספטמבר 2014, ובו זעק צאלח "לו היו המוסלמים מתייחסים ברצינות ל-11 בספטמבר אזי הופעתו של דאע"ש לא הייתה אפשרית".²⁵ מאמרו של צאלח ביטא באותה העת את השוני המהותי ביחס התקשורתי הערבי לדאע"ש בהשוואה לארגוני אסלאם רדיקלי אחרים: ביקורת ערבית נוקבת על אחריותם של הערבים להקמתם של ארגוני טרור צמאי דם, חרדה וחוסר אונים מאיבוד השליטה על "נגיף רעיוני" שעבר שינויים והתפשט, ומקורותיו במצעה של תנועת האסלאם הפוליטי במזרח התיכון.²⁶ היה זה שיח יצרי ורגשי, שיצר את הרושם ששינוי מגמה ביחס לדאע"ש בלתי אפשרי. ואולם, מהדיון התקשורתי במלחמה בעזה, ניתן ללמוד על משקלה והשפעתה של ישראל על המשוואה: מהתעלמות כמעט מוחלטת בשיח מאותם מעשי הזוועות שבוצעו נגדה, ועד כדי האשמתה באחריות לאותן הזוועות. כשזוועות דאע"ש מכות בישראל, כללי המשחק התקשורתיים משתנים.

התקדמות המלחמה ודינמיקת האירועים עוד צפויות להשפיע על מהות השיח, ואולם כבר כעת ניתן להתרשם מהפוטנציאל הגלום בהפיכת מתקפת הטרור של חמאס לפרק נוסף וגדוש בפולמוס התקשורתי הערבי בסוגיית האסלאם הפוליטי בימים שיבואו. המשך מחקר השיח יסייע להבנה טובה יותר של אחת מסוגיות המפתח במערכה – הלך הרוח הערבי, לו מעניקים חמאס וכלל השחקנים האזוריים חשיבות רבה, שאינה פחותה בערכה מההישגים בשדה הקרב.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, בתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.

²⁵ ראו סקירת מכון MEMRI בכותרת: "ליברל ערבי: לו המוסלמים הפיקו לקחים מה-11.9 – דאעש לא היה קם", 3 באוקטובר 2014.

²⁶ בימיו האחרונים של דאע"ש כארגון המחזיק בשליטה גיאוגרפית, הביעו כותבים ספק באשר לתבוסתו הרעיונית של דאע"ש גם אם יובס בשטח. במאמרי הדעה והפרשנות הם שבו והעלו טיעונים מהשיח שהביע חשש מהישרדות תופעת ה"בן-לאדניה" אחרי לכתו של בן לאדן – ההערכה למורשת אל-קאעדה וארגוני הגיהאד. על כך ראו למשל: "אבו בכר אל-בעידאדי או אל-רגיל אלדי נצב נפסה 'חליפה'" [אבו בכר אל-בעידאדי או האיש שהחשיב עצמו כח'ליף], אל-קדס אל-ערבי, 27 באוקטובר 2019; משארי אל-דיאדי, "וקתל חליפת אל-אוהאמ" [חליף האשליות נהרג], אל-שרק אל-אוסט, 28 באוקטובר 2019; יוסף אל-דיני, "למ ינתה 'דאעש' רעימ משהד אל-חיתאמ אל-הוליוודי" [דאעש לא ייעלם למרות סצינת הסיום ההוליוודית], אל-שרק אל-אוסט, 29 באוקטובר 2019.